



Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra


swisscontact

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**



Promovisanje Zapošljavanja u Privatnom Sektoru

PPSE - Kosovo

Semestarski izveštaj 2019

Od 01 Januara 2019 do 30 Juna 2019

Priština

U saradnji sa:



Sadržaj

2. Izvršni rezime.....	6
3. Izveštavanje o rezultatima po ishodu.....	7
3.1. Uticaj.....	7
3.2 Rezultat 1: Konkurentnost odabranih Sektora.....	9
3.3. Rezultat 2: MSP-i su poboljšala svoju ponudu, efikasnost i konkurentnost u poboljšanim i bolje organizovanim inkluzivnim tržištima sistemima	14
3.4.1. Fond mogućnosti	20
3.4.2. Fond socijalnog uključivanja.....	21
4. Transverzalne Teme.....	22
4.1. Socijalno uključvanje	22
4.2. Rod.....	23
5. Konsultacije	23
6. Finansije.....	Error! Bookmark not defined.
6.1. Budžet.....	Error! Bookmark not defined.
7. Organizacija projekta, Manadžement i upravljanje	Error! Bookmark not defined.
Organizacija projekta, Manadžement i upravljanje	Error! Bookmark not defined.
7.1. Izgradnja kapaciteta i razmene	Error! Bookmark not defined.
7.2. Organizacija projekta i Manadžement	Error! Bookmark not defined.
7.2.1. Projektno upravljanje	Error! Bookmark not defined.
7.2.2. Monitoring i Merenje Rezultata	24
7.3 Komunikacije	24
8. Naučene lekcije	25

Spisak skraćenica

BMO	Organizacija Poslovnog Članstva
CEED	Centar za preduzetničko obrazovanje i razvoj
CHF	Swiss Franc
DCED	Donatorska komisija za razvoj preduzeća
ENE	Ekonomija i Zapošljavanje
EU	Evropska Unija
EYE	Poboljšavanje zapošljavanja mladih
FAMtrip	Put upoznavanja
FGD	Diskusije Fokus Grupa
FTE	Zaposlenje punog radnog vremena
FNI	Hrana i Prirodni Sastojci
FVA	Agencija za Hranu i Veterinarstvo
G.A.P.	Dobre Poljoprivredne Prakse
GDP	Bruto Domaća Proizvodnja
HO	Sedište
IADK	Inicijativa za Razvoj Poljoprivrede na Kosovu
IMF	Međunarodni Monetarni Fond
KEA	Kosovska Agencija za Zapošljavanje
KCC	Privredna Komora Kosova
KIESA	Kosovska Agencija za Podršku Investicija i Preduzetništva
KMC	Klub Proizvođača Kosova
KSA	Kosovska Agencija za Statistiku
KWCC	Privredna Komora Žena sa Kosova
MAFRD	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MAP	Lekovite Aromatične Biljke
MESP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
MRM	Monitoring i Merenje Rezultata
MSD	Razvoj tržišnog sistema
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije
NGO	Ne- vladine organizacije
OC	Rezultat
OF	Fond mogućnosti

PPSE	Promovisanje zapošljavanja u privatnom sektoru
SC	Upravni odbor
SDC	Švajcarska Agencija za Razvoj i Saradnju
SEC	Stariji Stručni Korpus
SGDM	Metodologija Upravljanjem Destinacija Saint Gallen
SHTIB	Udruženje Trgovaca i Ulaznih Dilera
SIF	Fond socijalnog uključivanja
SME	Mala i Srednja Preduzeća
SRP	Komisija za Strateški Pregled
ToR	Projektni Opis

1. Osnovne informacije

Zemlja: Kosovo	Naslov Projekta: Promovisanje Zapošljavanja u Privatnom Sektoru (PPSE)
SDC No SAP:	
Strategija Domena Saradnje: ENE	

Cilj	MSP koja posluju u dobro organizovanim i inkluzivnim ekonomskim sektorima, obezbeđuju povećane i održive profitabilne zaposlenosti za mlade žene i muškarce na Kosovu.
Rezultati	Rezultat 1: MSP u odabranim sektorima povećavaju svoju produktivnost i stvaraju dodatni prihod i zaposlenost. Rezultat 2: MSP poboljšavaju svoju ponudu, efikasnost i konkurentnost u poboljšanim i bolje organizovanim inkluzivnim tržišnim sistemima

Trajanje faze projekta: 16.11.2017-15.11.2021	Izveštajni period: 01.01.2019-30.06.2019
--	---

Budžet u fazi Budžet potrošen tokom faze	(CHF) 7,276,126.50 (CHF) 2,990,472	Planirani budžet 2019 Potrošeni budžet 01.01.2019 -30.06.2019	(CHF) 1,938,430 (CHF) 864,124
Informacije o doprinosima partnera i / ili drugih donatora (kalkulisano u CHF) 100% SDC			

Implementirajuće organizacije:	Swisscontact i Riinvest Institut		
Glavni nacionalni partneri:	Ministarstvo trgovine i industrije, Privredne komore, vodeće firme	Glavni međunarodni partneri:	n/a

Koordinator projekta: Argjentina Graždani	Broj projektnog osoblja: 16
Međunarodni konsultanti (planirani dani): ¹ 20 Nacionalni konsultanti (planirani dani): 20 Riinvest (planirani dani): 48 Swisscontact (planirani dani): 48	Međ. kons. (odrađeni dani): ² Na- 20 cional.konsl. (odrađeni dani): 0 Riinvest (odrađeni dani): 12 Swisscontact (odrađeni dani): 24

¹ Planiraju se dodatne međunarodne i lokalne konsultacije kroz deo 4 budžeta koji se odnosi na procene i intervencije u okviru tri rezultata PPSE (Vidi Aneks III).

²Planiraju se dodatne međunarodne i lokalne konsultacije kroz budžet dela 4 koji se odnosi na procene i intervencije u okviru tri rezultata PPSE (Vidi Aneks III).

--	--

2. Izvršni rezime

U izveštajnom periodu PPSE je nastavio sa obimom i proširivanjem intervencija započetim u prvoj godini faze 2. Konkretno, za sektor hrane i prirodnih sastojaka, jačanje intervencije u poljoprivrednoj proizvodnji sprovedeno je kroz 4 partnerstva, što je rezultiralo sa **106 novih poljoprivrednika korisnika i 117 dodatnih hektara proizvodnje**. Intervencija u razvoju proizvoda stvorila je **9 novih proizvoda i 3 nove kulture**. Kroz usluge sa dodatnom vrednošću mala i srednja preduzeća su imala koristi od usluga podrške, kao što su: sertifikovanje standarda kvaliteta, pružanje znanja o prehrambenoj tehnologiji, marketing i olakšavanje izvoza. U sektoru turizma, intervencije su bile fokusirane oko regiona Prištine i Prizrena, posebno u vezi sa razvojem novih turističkih proizvoda i aktivnostima koordinacije sektora, prateći razvoj turizma u Peći. Od izveštajnog perioda 4 MSP uvela su **5 novih turističkih proizvoda: paragliding, vožnja kajakom i biciklom u Prizrenu; Soba za bekstvo u Prištini; i kampovanje u Peći**. Uprkos sporim reakcijama javnih i privatnih aktera na mogućnosti ulaganja u turizam, u izveštajnom periodu PPSE je uočio povećan angažman privatnog sektora i posvećenost javnog sektora za ulaganja.

Fond mogućnosti je dodatno integrisan u sektorske intervencije, podržavajući projekte zajedničkog ulaganja čiji je cilj promovisanje održivog rasta i rasta lanca vrednosti, ove godine fokusirajući se više na sektor turizma. U izveštajnom periodu potpisan je jedan ugovor o zajedničkom ulaganju, koji je imao za cilj da se uvede prirodni park za zabavu za višesezonske mogućnosti rekreacije u utočištu za medvede u Prištini. Dok su preko Fonda za socialnu uključenost u prvoj polovini godine potpisana tri sporazuma sa manjinskim partnerima, od kojih su dva preduzeća i jedna NVO.

U sektoru FNI sprovedeno je ukupno 5 intervencija: jačanje sistema ugovornog uzgoja, razvoj proizvoda, uvođenje specializovanih proizvođača sadnica, olakšavanje programa sertifikacije i podrška trgovinskim vezama. U turističkom sektoru, ukupno 5 intervencija je u toku usmerenih uglavnom na razvoj turističkih proizvoda u Prištini i Prizrenu, promociju Kosova na turskom i nemačkom tržištu, aktivnosti na koordinaciji sektora i organizovanje neformalnih kratkoročnih obuka za turističke vodiče.

Svi rezultati za indikatore uticaja u skladu su sa polugodišnjim projektovanim rezultatima. Zbog svih realizovanih aktivnosti, u izveštajnom periodu intervencijama PPSE-a je bilo zaposleno **886 žena i muškaraca, što odgovara 237 ekvivalentnih radnih mesta sa punim radnim vremenom**. Intervencije u sektoru FNI doprinose oko 93% ovog rezultata u poređenju sa 7% turističkog sektora. Što se tiče zapošljavanja žena i manjina, PPSE je takođe u skladu sa očekivanim faznim ciljevima, dostižući do 49% i 53%. Primanja od zapošljavanja dostigla su oko 729,893 CHF, dok su mala i srednja preduzeća koja ostvaruju prava zabeležila oko 412.507 CHF neto dodatnog dohotka.

3. Izveštavanje rezultata po ishodu

3.1. Impact

Uticaj: Mala i srednja preduzeća koja posluju u dobro organizovanim i inkluzivnim ekonomskim sektorima, obezbeđuju povećana održiva i unosna zaposlenja za mlade žene i muškarce na Kosovu.	Izlazni indikator	Osnovna linija ³ 2017	2019 ⁴ (C=Cilj, D=Dostignuto)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi
	Uticaj: Neto dodatna zaposlenost FTEs	850 FTEs	C= 500 FTEs D= 237 FTEs	47%	2,000 FTEs	36%
	Neto dodatna zaposlenost (žene) FTEs	270 FTEs	C= 150 FTEs D=104 FTEs	70%	600 FTEs	49%
	Neto dodatna zaposlenost (manjinske zajednice) FTEs	75 FTEs	C=50 FTEs D =8 FTEs	16%	150 FTEs	53%

U prvom semestru 2019 godine intervencije PPSE stvorile su oko **237 ekvivalentnih radnih mesta sa punim radnim vremenom**. Intervencije u sektoru FNI doprinose oko 93% ovog rezultata u poređenju sa 7% turističkog sektora. Taj se trend neprekidno nastavlja od 1 faze, na šta uglavnom utiču veće mogućnosti otvaranja novih radnih mesta u poljoprivredi i i prirodu rasta bezposlenosti u turističkom sektoru. Međutim, očekuje se da će se povećati veći broj u turističkom sektoru tokom poslednje dve godine primene. Svi rezultati za indikatore uticaja u skladu su sa polugodišnjim projektovanim rezultatima.

U prvom semestru 2019 godine, FNI sektor ima ukupno 5 intervencija u toku ⁵ u jačanju sistema ugovornog uzgoja (4 partnera), **razvoju proizvoda (4 partnera i jednog pružaoca usluga/ko-fasilitatora) uvođenja specijalizovanih sadnica** (2 partnera) proizvođači, **koji omogućavaju sertifikacione programe** (1 partnerski BMO) **i prateće veze za trgovinu** (1 partnerski pružalac usluga / ko-facilitator). U okviru ugovornog uzgoja, PPSE se fokusirao na pružanje podrške novim izvođačima radova u proširenju njihove mreže poljoprivrednika i proizvodnje, gde je većina rezultata ostvarena. Da bi dodatno podržao ugovorenu proizvodnju, tim je nastavio da podržava specijalizovane rasadnike za sadnice povrća. Pozitivni rezultati zabilježeni su kroz aktivnosti na promociji izvoznih i trgovinskih veza. Sve u svemu, PPSE procenjuje da su intervencije FNI stvorile **oko 220 novih ekvivalentnih radnih mesta sa punim radnim vremenom**. Dalja validacija i raščlanjivanje vršiće se procenom uticaja (u vremenu kada se završi ciklus /sezona) i izveštava sa izveštajem za kraj godine.

Turistički sektor ima ukupno 5 intervencija koje su u toku usredsređene uglavnom na intervencije oko razvoja turističkih proizvoda (1 intervencija), promocije Kosova za **tursko tržište i međunarodne promocije** (2 intervencije), **sektorske koordinacione aktivnosti i organizacija neformalnih kratkoročnih obuka** (2 intervencije) za turističke vodiče. Ekipa je olakšala aktivnosti vezane za identifikaciju potencijalnih privatnih preduzeća i mogućnosti za razvoj turističkih proizvoda.

³ Zasnovano na dostignućima tokom faze I.

⁴ Kolumna predstavlja rezultate merene u toku projektnog izveštaja.

⁵ Vidi aneks X: lista intervencija u FNI i sektoru turizma.

Fokus je bio u regionima Prizrena i Prištine, gde je takođe podržana ekspertiza za identifikaciju potencijalnog javnog turizma. Što se tiče međunarodne promocije za **nemačko, regionalno i tursko tržište**, ekipa je podržala napore za međunarodnu promociju kroz predstavljanje Kosovske ponude turskim i švajcarskim agencijama, kao i putovanja za upoznavanje i boravak na sajamskim izložbama.

Kosovski turistički trendovi i dalje beleže rast broja turista. Konkretno, Kosovska agencija za statistiku pokazuje ⁶ da se u 2018 godini, broj međunarodnih turista udvostručio, sa 167.234 u 2017 godini na 192.761 u 2018 godini. (rast od 15%). Dok je prosečna dužina boravka u 2018 godini neznatno porasla, ali i dalje ostaje ispod 2 noćenja po turistu. Ukupno, noćenja međunarodnih turista u 2018 godini dostigla su ukupno **321.308**. Tokom ovog izveštajnog perioda, intervencije PPSE-a su dovele do direktnih atributivnih rezultata oko **17 dodatnih ekvivalentnih radnih mesta sa punim radnim vremenom**. Dodatni indirektni i indukovani poslovi iz turističkih intervencija biće procenjeni do kraja godine i navedeni u godišnjem izveštaju.

Rad PPSE je doveo do prijavljenih rezultata uprkos neizvesnom političkom i ekonomskom kontekstu. Stopostotni carinski porez na srpske i bosanske proizvode nastavljen je da se primenjuje tokom izveštajnog perioda. PPSE nije uspeo da proceni uticaj poreza, jer naši partneri nisu prijavili bilo kakve značajne posledice na njihovo svakodnevno poslovanje. Međutim, u nekoliko slučajeva primećeno je da je porez imao i pozitivan i negativan uticaj na performanse MSP. Nekoliko kompanija je imalo koristi od smanjene konkurencije zbog nedostatka konkurencije iz Srbije, dok su se druge suočile sa poteškoćama u snabdevanju sirovinama i mašinama, što je rezultiralo rastom uvoznih cena. Kako je saopšteno iz KSA (2019), inflacija potrošačkih cena bila je oko 3,2% u prvom semestru 2019 godine, u poređenju s istim periodom 2018 godine, poput inflacije uvoznih cena (3,5% u prvom kvartalu 2019). Dok je inflacija cena proizvođača bila nešto niža, ili oko 1,8% u prvom kvartalu 2019 godine u poređenju s istim periodom 2018 godine. MMF (2019) predviđa inflaciju od oko 2,2% u 2019 godini, što je ekonomski prihvatljiva stopa inflacije.

Prema Kosovskoj agenciji za statistiku, ukupni pokazatelji zaposlenosti i nezaposlenosti ostaju skoro isti u prvom kvartalu 2019 godine, uz blago opadajuću tendenciju zapošljavanja i povećanje nezaposlenosti. Dok je u drugom tromesečju stopa zaposlenosti porasla za 1,8 procentnih poena, a stopa nezaposlenosti je smanjena za 4,1 procentni poen u poređenju sa istim periodom u 2018 godini. U pogledu ekonomskog rasta, KSA (2019) u prvom tromesečju 2019 godine se procenjuje da će BDP za 2019 godinu imati realni rast od 4%. Hoteli i restorani kao i prerađivačka industrija pokazuju rast od oko 1,4%, dok je dodana vrednost poljoprivrede BDP-u jednaka u istom periodu 2018 godine. Procene BDP-a su pozitivne i za ostatak godine. MMF (2019) projicira realnu stopu ekonomskog rasta od oko 4,2% u 2019 godini.

Rastuća zabrinutost koju je izazvao privatni sektor povezana je sa migracijom i dostupnošću radne snage. Neki izveštaji tvrde da je samo u 2018 godini broj Kosovara koji su napustili Kosovo iznosio 34.500. Ovaj trend se nastavlja, ako ne i povećava, poslednjih godina. Trend migracije radne snage ima direktan uticaj na raspoloživost radne snage za privatni sektor. To potvrđuju partneri iz PPSE-a, posebno vezani za poljoprivredu, gde broj dostupnih radnika opada iz dana u dan. Pored toga, partneri iz PPSE izveštavaju da sve veći broj poljoprivrednika napušta zemlju zbog mogućnosti u EU. Kao glavna implikacija, očekuje se da će budući razvoj poljoprivrede na Kosovu biti sklon prelasku sa radno intenzivnog na kapitalno intenzivniji sektor, sa tendencijom da ima manje malih farmi i više velikih i industrijskih poljoprivrednih gazdinstava.

⁶ Kosovska Agencija za Statistiku: http://askdata.rks.gov.net/PXWeb/pXweb/sq/askdata/askdata_Tourism%20and%20hotels/?rxid=c8d59138-4e73-429d-86fd-6675b3c8a96f

3.2 Rezultat 1: Konkurentnost odabranih sektora

Uticaj 1: Mlade žene i manjine imaju koristi od profitabilnog i inkluzivnog zaposlenja, stvorenog u dinamičkim malim i srednjim preduzećima u rastućim sektorima	Izlazni indikator	Osnovna linija 2017	2019 (C=Cilj, D=Dostignuto)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	1.1 Broj zaposlenih žena i muškaraca	0	C= 1,250 D= 886	71%	5,000	52%
	Broj zaposlenih žena i muškaraca (žene)	0	C= 375 D=385	103%	1,500	71%
	Broj zaposlenih žena i muškaraca (manjina)	0	C= 125 D=20	16%	500	30%
	1.2 Povećanje dohotka 5.000 korisnika muškaraca i žena putem plata / nadnica	0	C= CHF 2,400,000 D=CHF 729,893	30%	CHF 9,600,000	25%

Procenjuje se da su intervencije u sektoru FNI, pretežno na nivou poljoprivrede, **stvorile mogućnosti zapošljavanja za 859 ljudi**, s procenjenom rodnom strukturom od oko **44% žena i 56% muškaraca**, i s procenjenom koristi od povećanja prihoda od plate/nadnice od **617.000 eura**. Zbog veće podrške na nivou prerade, posebno što se tiče razvoja proizvoda i promocije izvoza, na ovom nivou je stvoreno najmanje 10% radnih mesta sa punim radnim vremenom.

Manje kompanije za preradu povećavaju ulaganja u razvoj i nadogradnju finalnih proizvoda, dodajući vrednost njihovim proizvodima, kao i fokus na segmente u kojima imaju više snage i mogu biti konkurentniji na domaćem tržištu. Kompanije su sve više zainteresirane za obuku svog osoblja, posebno prehrambenih tehnologa koji su ključni za razvoj proizvoda, kvalitet i doslednost proizvodnje. Nekoliko malih prerađivača i sabirnih centara, sektor MAP-a, koji se do danas izvoze preko većih distributera, postepeno sazrevaju da postanu pojedinačni izvoznici, čak i za gotove sofisticirane proizvode, npr. esencijalna ulja. Veće kompanije za preradu hrane traže nove mogućnosti izvoza i vrlo su pozitivno reagovala na olakšavanje PPSE-a sa švajcarskim kupcima. Oni takođe koriste izvozne obaveštajne podatke dobijene postupkom olakšavanja da prerade svoje izvozne strategije zasnovane na potražnji izvoznika. PPSE prati ove promene i prilagođava strategiju zasnovanu na promenama i potrebama tržišta.

Procenjeni uticaj intervencija u turističkom sektoru za prvi semestar stvorio je zaposlenje za najmanje **27 dodatnih ljudi (19 muškaraca i 8 žena)**. Ukupna zarada novopriznatih zaposlenih iznosi **52.000 evra**. U regionima u kojima PPSE radi, odziv turističkog privatnog sektora za razvoj proizvoda bio je prilično spor, naročito u poređenju sa interesovanjem opština Prizren i Priština i privatnog sektora u regionu Peć. Štaviše, ekipa je primetila interesovanje drugih opština (Gnjilane, Dečane, Podujevo i

Đakovica) kao kopiranje i preopterećenje aktivnosti iniciranih od strane PPSE-a u opštinama Peć, Priština i Prizren. Detalji intervencija i aktivnosti koje će dovesti do rezultata detaljno su predstavljeni u odgovarajućim rezultatima.

U izvještajnom periodu, PPSE je uočio povećan angažman opštinskih službenika javnog sektora na razvoju turističkih područja. U opštinama Prizren i Peć, neke veće turističke atrakcije su u procesu planiranja / razvoja. U Prištini, uprkos sporijem napretku javnog i privatnog sektora, postoje naznake za nadolazeće javne investicije u nove atrakcije oko parka Germia. Takođe je primećeno da su prevoznici kompanije aktivnije u reagovanju na sve veći broj turista i na potrebe turoperatora. Povećani broj hotela, vidljivost i registracija na međunarodnim platformama za onlajn rezervaciju je takođe još jedan pokazatelj za rast dolazaka međunarodnih turista na Kosovo.

Rezultat 1.1 MSP su poboljšala kvalitet i diverzifikaciju proizvoda i usluga.

Rezultat 1.1: MSP su poboljšala kvalitet i diverzifikaciju proizvoda i usluga.	Izlazni indikator	Osnovna linija 2017	2019 (C=Cilj, D=Dostignuto)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	1.1. Broj novih i poboljšanih proizvoda i usluga koji se promovisu putem MSP-a	0	C= 38 D=17	44%	150	35%
	1.1.2 Dodatna vrednost ulaganja u nove proizvode i usluge	0	C= CHF 1,250,000 D=CHF 412,507	33%	CHF 5,000,000	28%
	1.1.3 Broj MSP koji nude nove i poboljšane proizvode i usluge	0	C= 25 D=12	48%	100	28%

PPSE je nastavio da podržava MSP u **sektoru FNI**, da bi poboljšao kvalitet i diverzifikovao finalne prerađene proizvode svojom intervencijom i OF. Ova podrška je omogućena kroz različite vrste mehanizama i instrumenata koji se koriste u okviru intervencije: **“Razvoj proizvoda”**. Različite vrste mehanizama koji se koriste uključuju sledeće: Treniranje za rast i stručnost u oblasti prehrambene tehnologije – omogućen od strane CEED Kosovo; Nadogradnja linija za obradu, individualna konsultantska podrška malim i srednjim preduzećima kroz misije SEC-a. Generalno, 14 MSP ima koristi od navedenih aktivnosti.

Deset MSP koje su podržate od strane PPSE-a tokom ovog semestra uvele su oko 9 finalnih prerađenih proizvoda⁷ i 3 nove kulture (2 se preklapaju sa 2018 godinom⁸ tokom ovog semestra. To je omogućeno pomoću različitih gore navedenih usluga podrške, kao i investicija koje su preduzimale mala i srednja preduzeća od oko 322.000 EUR.

- Kroz intervenciju **“Razvoj proizvoda”**, PPSE se udružio sa CEED-om Kosova kao pružateljem usluga i ko-moderatorom u cilju poboljšanja poslovne strategije i razvoja novih proizvoda i usluga. Među najvažnije aktivnosti ovog partnerstva spadaju podrška malim i srednjim preduzećima u treningu za prehrambene tehnologije, interni trening za razvoj novih proizvoda / usluga i studijske posete referentnim kompanijama u regionalnim zemljama. Važna podržana ak-

⁷ Konačni proizvodi uključuju: smrznute i pakovane višnje, čokoladne praline, krem od kamilice i neven, paradajz sos, gotove prehrambene proizvode.

⁸ Nove ugovorene kulture uključuju: timijan, cherri paradajz i organski praziluk.

tivnost bila je obuka za prehrambenu tehnologiju, u kojoj je 7 preduzeća iz mlečnog sektora preko 8 prehrambenih tehnologa učestvovalo u naprednom intenzivnom specijalizovanom programu u Plovdivu. Kao replika ovog modela, PPSE planira da pomogne drugoj grupi tehnologa hrane (podsektor voća i povrća) za specijalizovani program na Prehrambeno-tehnološkom fakultetu Univerziteta u Plovdivu u novembru 2019 godine. Ekipe je intervjuisala partnere i korisnike iz 2019 i 2018 godine. (sa platforme Trening za Rast i drugih intervencija). Šest malih i srednjih preduzeća je uvelo 9 novih finalnih proizvoda i stvorilo oko 250.000 € dodatne prodaje od ovih proizvoda. Ovo ukazuje da podrška inovacijama i novim proizvodima poboljšava rad malih i srednjih preduzeća.

PPSE je takođe podržao četiri mala i srednja preduzeća (Natyra, Albini, Kastrioti - u vlasništvu žena, TP N&N Komerc - srpsko vlasništvo) za unapređenje mašina za preradu i / ili pakovanje, sa konačnom svrhom poboljšanja postojećih proizvoda i uvođenja novih. Dve od ovih kompanija su takođe podržane uslugama poslovne podrške (tj. usluge brendiranja i dizajniranja paketa) tako da je proces razvoja proizvoda strukturiraniji i dobro planiran. PPSE je posvećen da nastavi da podržava MSP iz sektora koji će uvesti nove proizvode sa prilagođenim marketinškim uslugama, kako bi bili konkurentni profesionalnom brendiranju i dizajnu paketa za nove proizvode. Važno je napomenuti da se većina rezultata očekuje u drugom delu godine. Konačno, sektor FNI je podržao 3 SMES-a sa kratkoročnim specijalizovanim usavršavanjem u kompaniji od strane SEC-ovih konsultanata, razvojem proizvoda, receptima i marketingom novih proizvoda.

Od izveštajnog perioda, intervencija za **razvoj turističkih proizvoda** bila je fokusirana na opštine Priština i Prizren, **usmerene na avanturističke i kulturne segmente turista**. To je učinjeno u saradnji sa javnim i privatnim sektorom, vodeći do sada do uvođenja pet novih turističkih proizvoda: **paragliding, kajakaštvo i biciklizam u Prizrenu; Soba za bekstvo u Prištini; i kampovanje u Peći**. S obzirom na spor odgovor privatnog sektora, ekipa se odlučila na dvosmerni pristup, saradjujući sa privatnim preduzećima radi zajedničkog ulaganja u proizvode i partnerstva sa opštinama i privatnim akterima oko proizvoda i kulturnih atrakcija sa vrednošću ulaganja - za koje su potrebne zemljišne dozvole i velika količina investicija. PPSE nastavlja da radi na razvoju dodatnih osam novih proizvoda na otvorenom sa partnerima iz privatnog sektora i tri muzeja sa opštinama Priština i Prizren.

Pet novih turističkih proizvoda lansirano je od strane **četiri mala i srednja preduzeća**, čiji je glavni cilj bio da privuče sve veći broj turista. Vlasnici ovih proizvoda zabeležili su ukupna ulaganja od preko **56.000 evra**. Ovi proizvodi su već registrovali direktan promet od preko 16.500 evra za prvi semestar 2019 godine, dok se ukupan broj malih i srednjih preduzeća (direktna i indirektna) koristi oko 15.

- U okviru intervencije **Razvoj turističkih proizvoda** sa privatnim i javnim akterima, PPSE se udružio sa Aerklubom "Shkaba", Supercampers, Wander i RAZ-om za razvoj pet novih lansiranih proizvoda (gore pomenutih). U ovom semestru, PPSE je takođe saradivao sa Alpskim klubom Sharri i Marimangat u razvoju dve nove via-ferrate (u Prizrenu i Peći). Daljnja partnerstva su u pregovorima sa Medveđim utočištem (prirodna staza i Park zabave u Badovcu), Proton (Zip-line u Prizrenu), Eco Alpina (Rekreacija i zabava uz reku u Peći) i BNA (Bungi raketa u Peći) za razvoj turističkih proizvoda i aktivnosti na otvorenom. Kako bi pokrenula dodatna ulaganja privatnog sektora u turističke proizvode, ekipa je izvela brzu procenu sa 33 preduzeća u okolini Prizrena, uglavnom područja Župe i Prevale. Na osnovu potencijala i interesovanja, ekipa je dodatno podržala pet preduzeća sa individualnom tehničkom procenom kompanije GEODE, koja je svakom biznisu predložila specifične turističke proizvode koji odgovaraju poslovnim potrebama, tržišnim segmentima i investicijskim kapacitetima. U saradnji sa odgovarajućim opštinama, ista kompanija (GEODE) takođe je bila angažovana na identifikaciji turističkih proizvoda u nacionalnom parku Germia i jezeru Livok (Gnjilane), kao i na poboljšanju pristupa tvrđavi Prizren kroz izgradnju žičare. Očekuje se da će izgradnja žičare početi sledeće godine, za šta će opština izdvojiti budžet na osnovu studije izvodljivosti. Ekipe

je takođe pokrenula otvoreni poziv u pokušaju da privuče kompanije da investiraju u turističke proizvode za region Prištine. PPSE takođe olakšava aktivnosti sa opštinama Priština i Prizren, na uspostavljanju dva nova muzeja u Prizrenu, odnosno muzejima Filigran i Majka Tereza i sprovođenju započetih projekata u 2018 godini: Školska kuća muzeja porodice Hertica i Umetničko sklonište u Prištini. Pored toga, pojavile su se dve nove inicijative iz privatnog sektora u Prištini za osnivanje Muzeja Simona Široke i Muzeja usmene istorije. Opština je u procesu pronalaženja i obezbeđenja prostora / zemljišta za oba muzeja, kao i finansijske podrške.

Izlaz 1.2 1.2 MSP su povećala proizvodnju.

Rezultat 1.2: MSP su povećala proizvodnju	Izlazni indikator	Osnovna linija 2017	2019 (C=Cilj, D=D)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	1.2.1 Broj farmi i malih i srednjih preduzeća koji su uključeni u poljoprivrednu poljoprivredu	350 MSP	C= 250 MSP D= 106 MSP	42%	1,000 MSP	44%
	1.2.2 Povećanje ugovorene proizvodnje	200 ha	C= 125 ha D= 117 ha	94%	500 ha	104%

PPSE je omogućio dve glavne intervencije sa ciljem povećanja kvaliteta i obima primarne proizvodnje za odabrane podsektore. **“Jačanje sistema ugovornog uzgoja”** i dalje je jedna od glavnih intervencija PPSE. Započeo je kao intervencija na početku faze 1, sa nekoliko poljoprivrednika (oko 20) i partnera (2) koji su uveli ugovorni sistem uzgoja u sektoru vegetarijanskog stola, uvođenjem kvalitetnih industrijskih semenki paradajza. Partneri i poljoprivrednici ovo su neprekidno prilagođavali i nadograđivali, integrišući kvalitetne inpute i usluge sa dodatom vrednošću u sistem ugovornog uzgoja. Glavna motivacija poljoprivrednika za njihov angažman u takvom modelu je pružanje pristupa zaštićenom tržištu svojih proizvoda. Ugovaranje omogućava poljoprivrednicima da bolje planiraju svoju godišnju proizvodnju i osiguraju im prihod, prerađivači mogu obezbediti doslednu snabdevanje i potreban kvalitet sirovina, dok za sabirne centre, koji služe kao idealan posrednički akter koji premošćuje jaz između dveju strana u koordinaciji, pruža veće mogućnosti za zaradu. Ovi faktori doprineli su zadovoljavajućim rezultatima i, do kraja Faze 1, broj poljoprivrednika korisnika PPSE integrisanih u ugovornu poljoprivredu smanjio se na oko 410, obrađujući oko 325 hektara, proširivši se na sve regione na Kosovu i uključujući ostale podsektore, kao što su MAP-ovi.

U drugoj fazi, ugovorni uzgoj se dalje proširuje, gde postojeći izvođači radova (sabirni centri i prerađivači) povećavaju svoje kapacitete, pojavljuju se novi, povećavaju broj ugovorenih poljoprivrednika i nude im više usluga, kao što su specijalizovane sadnice, savetodavne usluge, pristup mašineriji (kombajni, mašine za sadnju itd.), doprinoseći povećanju kvaliteta proizvoda i prinosa. Integrisanje specijalizovanih sadnica u ugovornom uzgoju povezano je sa drugom PPSE intervencijom **“Uvođenje specijalizovanih proizvođača sadnica”**, gde PPSE trenutno podržava dva rasadnika u tehnološkim ulaganjima u postrojenja i stručnu spremu sa ciljem poboljšanja kvaliteta sadnica povrća na tržištu. Pored toga, izvođači radova (prerađivači i sabirni centri) uglavnom su opremljeni opremom i mašinama kako bi proširili broj poljoprivrednika i područja sa kojima se bavi ugovorom. Kao rezultat toga, u poslednje dve godine, intervencijama PPSE-a, u sistem poljoprivrednog ugovaranja uvedeno je 235 novih poljoprivrednika, pri čemu je oko 544 hektara obrađeno u okviru ugovorene proizvodnje. Sveukupno, broj poljoprivrednika korisnika PPSE-a u ugovornom uzgoju, od 1 faze, procenjuje se na oko 645 sa ukupnom površinom od oko 869 hektara. Rezultati intervencije uzgoja ugovora dati su u tabeli ispod:

PPSE Rezultati ugovornog uzgoja	Faza I Ukupno	2018 (Dodatni)	2019 (Dodatni)	PPSE Ukupno
Partneri	10	7	3	20
Farmeri	410	137	98	645
Hektari	325	401	143	869

- U okviru intervencije **“Jačanje sistema ugovornog uzgoja”**, PPSE tim je saradivao sa 4 izvođača radova (ADE grupa, Agrocelina, Nektar i Agropeti). U tri slučaja, podrška se sastojala od zajedničkog ulaganja u mašine (sušilicu, kalibrator, itd.) i opremu (kombajne) sa glavnim ciljem da se dodatno povećaju kapaciteti za preradu i agregaciju, poveća efikasnost i obezbedi kvalitet traženih proizvoda. Ove kompanije su izabrane uglavnom na osnovu svojih potencijala za širenje delatnosti i baze poljoprivrednika. U jednom slučaju, PPSE podržava integraciju sadnica povrća proizvedenih u rasadniku u sistem poljoprivrednog uzgoja. Pored četiri partnera ove intervencije, tim pažljivo nadgleda, u pogledu ugovornih poljoprivrednika i proizvodnog područja, partnere iz drugih intervencija koje se odnose na ugovorni uzgoj (npr. Slučajevi razvoja proizvoda) kao i postojeće partnere od 2018 godine. - Važno je napomenuti da je tim uložio napore u izbegavanju preklapanja ulaganja sa drugim donatorskim agencijama prilikom partnerstva sa MSP. Podrška oko ugovornog uzgoja, posebno u MAP sektoru, i dalje je veoma produktivna i sa velikim potencijalom rasta. To je dovelo do većeg interesovanja i uključivanja donatora za ovaj sektor, za šta je tim odgovarao intenziviranjem koordinacije i razmene informacija sa drugim donatorskim agencijama.
- Intervencijom **“Uvođenje specijalizovanih proizvođača sadnica”**, cilj je poboljšati pristup i kvalitet sadnica poljoprivrednicima povrća i MAP-a. Ova intervencija je usko povezana sa intervencijom ugovornog uzgoja i očekuje se da će direktno uticati na kvalitet i prinos primarne proizvodnje. Tokom 2018 godine, PPSE je putem Fonda za priliku podržao uspostavljanje jednog novog modernog rasadnika (Agrobora) i dogradnju postojećeg rasadnika (Fidanishtja e Godancit) za proizvodnju povrća. Novoosnovani rasadnik “Agrobora”, dovršen je i pokrenut u junu 2019 godine i njegova je delatnost započela odmah. Drugi deo investicije u “Fidanishtja e Godancit”, za unapređenje postojećeg rasadnika očekuje se da bude završen krajem 2019 godine. Samo uz ulaganja uložena prošle godine (setva i nove proizvodne tehnologije), “Fidanishtja e Godancit” je povećao unutrašnju efikasnost i produktivnost (stvarajući pet do deset puta više sadnica i smanjenje stope otpada u proseku 15%), kao i poboljšanje kvaliteta sadnica (sa većim potencijalom prinosa i otpornijim na bolesti). Očekuje se da će promene i koristi modernog rasadnika i njegovih sadnica na nivou poljoprivrednika biti vidljivi u kasnijoj fazi, počev od druge sezone 2019 godine. Pored toga, PPSE se takođe obavezao da će tim partnerskim rasadnicima pružiti stručno znanje kroz stručnjaci na terenu i tokom investicijskih i proizvodnih procesa. Tim planira da intenzivira i proširi integraciju partnerskih rasadnika u okviru ugovornih poljoprivrednih intervencija nakon što te jaslice budu okončane i potpuno rade. Očekujemo da će specijalizovanu proizvodnju sadnica kopirati drugi proizvođači i to će dovesti do željene systemske promene na tržištu koja ima za cilj promenu načina na koji farmeri proizvode sadnice na Kosovu.

3.3. Ishod 2: MSP poboljšavaju svoju ponudu, efikasnost i konkurentnost u poboljšanim i bolje organizovanim inkluzivnim tržišnim sistemima

Ishod 2: MSP poboljšavaju svoju ponudu, efikasnost i konkurentnost u neproverenim i boljim organizovanim inkluzivnim markovnim sistemima.	Izlazni Indikator	Osnovna linija 2017	2019 (C=Cilj, D=Dostignuto)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	2.1 Broj MSP ima koristi od korišćenja novih ili poboljšanih usluga podrške	0	C= 38 MSP D= 25 MSP	66%	150 SMEs	27%
	2.2 Neto dodatni porast prihoda od 150 malih i srednjih preduzeća	0	C= CHF 950,000 D=CHF 156,651	16%	CHF 3,800,000	19%
	2.3 Institucije više reaguju na rast privatnog sektora	0		<i>Kvalitativna procena zasnovana na FGD ključnog osoblja institucije 9</i>		

MSP iz privatnog sektora u sektoru FNI nedavno su povećala svoje interesovanje i ulaganja u preusmeravanju svog poslovanja ka većoj mehanizaciji. Ovo proizlazi iz dva faktora: jedan se odnosi na njihov nivo rasta i napore za poboljšanje konkurentnosti i efikasnosti, a drugi - hitniji - koji se odnosi na brzo opadajući broj radne snage. Manja MSP takođe postepeno povećavaju potražnju za uslugama podrške, za one koje dodaju vrednost njihovim krajnjim proizvodima i poboljšavaju njihov pristup domaćem i međunarodnom tržištu, kao što su sertifikacija standarda kvaliteta i brendiranje i dizajn njihovih proizvoda. Veća preduzeća uglavnom zahtevaju povezivanje izvoznog tržišta.

U 2019 godini dodatnih **25 partnerskih i / ili MSP korisnica već imaju koristi od novih usluga podrške koje PPSE olakšava od 2018 godine**. Korisnici mala i srednja preduzeća uglavnom se koriste uslugama koje podržava PPSE oko programa sertifikacije, razvoja proizvoda i olakšavanja trgovine. Tokom svih FNI intervencija, MSP-ovi korisnici koji su dobili pomoć PPSE-a prijavili su neto dodatni prihod od oko **108.000 CHF** kao direktan rezultat intervencije PPSE.

U sektoru turizma, u prvoj polovini 2019 godine, PPSE je podržao tri nove usluge podrške na tržištu. Ove usluge su povezane sa neformalnim treninzima, koje zahteva privatni sektor - posebno za gradske vodiče i planinske vodiče. Pored toga, podržana je obuka za planinske biciklističke ture za mala i srednja preduzeća iz sektora. Povećana potražnja za vodičima za različite segmente tržišta je vrlo dobar znak rasta priliva turizma, a takođe pokazuje proaktivan odgovor aktera na sektoru tržišta.

Intenzivna stalna podrška posvećena je promociji Kosova na specifičnim tržištima, poput turskog tržišta, gde je ukupno 57 malih i srednjih preduzeća imalo koristi od svih intervencija PPSE u 2019 godini, sa izveštajem o povećanom neto dodatnom prihodu od oko **48.651 CH**

PPSE nastavlja da podržava opštine na Kosovu u razvoju turističkih proizvoda i atrakcija pristupom privatnog sektora. Kao rezultat podrške opštinama Prizren i Prištine, dve opštine su povećale posvećenost u pogledu budžeta i planiranja razvoja turizma (promocija, proizvodi, informacije itd.), Dok je zainteresovanost primećena od drugih opština, poput Gnjilana, Dečana, Đakovice i Podujeva za ponavljanje inicijativa iz opština Peć, Prizren i Priština u pravcu razvoja turističkih proizvoda, aktivnosti i izrade turističkih strategija.

⁹ Kratak rezime rasprave fokusne grupe predstavljen je u sledećem delu, dok je izveštaj priložen u Aneksu IX.

Prema nedavnoj raspravi fokus grupa sa turističkim akterima u Prizrenu, percepcija aktera i dalje ostaje u velikoj meri nezadovoljavajuća u pogledu rada opština i centralne vlade, uprkos primećivanju nekih nedavnih poboljšanja. Učesnici u turizmu su primetili poboljšanja u pogledu infrastrukture, razvoja turističke strategije, uključujući tokom procesa, aktivnosti opštine oko infrastrukture u centru, administrativnog procesa, izdavanja dozvola i dozvola i transparentnosti. Među glavnim negativnim pitanjima koje turistički akteri prepoznaju su opštinski porez, nedostatak parking mesta za turiste, bučna buka, nedostatak događaja, aktivnosti i informacija, nedostatak ulaganja u turističku infrastrukturu, upravljanje kulturnim lokalitetima, dozvole turističkih vodiča. Može se zaključiti da je bilo mnogo pozitivnih inicijativa od opštine Prizren, gde se već mogu videti prvi znakovi, međutim potrebno je više vremena da privatni sektor vidi korist.

Rezultat 2.1: Pružaoci usluga nude poboljšane usluge podrške poslovnom okruženju

Izlaz 2.1: SP nude unapređene usluge podrške poslovanju	Izlazni Indikator	Osnovna linija 2017	2019 (C=Cilj, D=Dostignuto)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	2.1.1 Broj MSP koji koriste nove i neproverene usluge koje pružaju usluge	0	C= 75 MSP D= 22 MSP	29%	300	30%

U okviru ovog rezultata, FNI tim je nastavio treću godinu da podrži jednu intervenciju za **“Olakšavanje programa sertifikacije”**. U okviru ove intervencije MSP imaju **pristup programu sertifikacije za organsku proizvodnju i BioSuisse sertifikaciju**, putem sektorske asocijacije Organika. Pored toga, PPSE je pažljivo pratio korisnike koji koriste nove usluge podrške olakšane kroz PPSE intervencije koje spadaju u druge rezultate, kao što su olakšavanje trgovine (prodaja /misije kupca - 2.2), usluge razvoja proizvoda (1.1) i specijalizovane rasadnice (1.2). Nove intervencije su osmišljene za podršku malim i srednjim preduzećima sa uslugama dodane vrednosti, poput uvođenja pristupačnih usluga na tržištu i dizajnerskih usluga. Do kraja godine očekujemo veći broj MSP-a koji koriste usluge dodane vrijednosti.

U 2019 godini **16 novih malih i srednjih preduzeća i 22 farme** koriste usluge podrške koje je omogućio PPSE. Vredno je napomenuti da sektorska asocijacija Organika prima sve veći broj MSP podnosilaca zahtjeva za organsko certificiranje i članstvo. To može biti pokazatelj održivosti za intervenciju.

- U okviru intervencije **“Olakšavanje programa sertifikacije”**, **31 MSP od kojih je 6 prvi put (2 žene, 2 MSP u vlasništvu manjine, 1 Socijalno preduzeće)** je u procesu organske i BioSuisse sertifikacije. Očekivana površina za uzgoj sa organskim MAP-om koja će biti certificirana 2019 godine iznosi više od 600 hektara. Usluge za organsku i BioSuisse sertifikaciju nudi Organika (Asocijacija MSP iz sektora NVFP i MAP) od strane inspeksijskog i sertifikacionog tela Albinpekt iz Albanije. Kao rezultat PPSE-ove olakšice za trgovinske veze, dva mala i srednja preduzeća dobila BioSuisse sertifikat za ulazak na tržište Švajcarske. Podržane od PPSE, ova mala i srednja preduzeća su uspešno stekla ovu potvrdu i uspela su da prodru i zakluče ugovore za ulazak na tržište Švajcarske. Pored toga, PPSE je podržao Organiku u konsolidovanju svojih kapaciteta za pružanje usluga implementacije sertifikata, a to je da podnosiocima zahteva pripreme za ispunjavanje zahteva standarda organskog sertifikovanja, gde **13 malih i srednjih preduzeća** prima ovu uslugu. Programi sertifikacije doprinose povećanju prodaje i prihoda,

kao i pristupu novim izvoznim tržištima. Ipak, PPSE dodeljuje samo broj malih i srednjih preduzeća koja koriste i dobijaju usluge od sertifikovanja, dok će se razviti strategija dodeljivanja i uticaj na praćenje neto dodatnog dohotka biće prijavljen samo u izveštaju za kraj godine.

U toku su aktivnosti koje su započete u 2018 godini u cilju unapređenja informativnih usluga (savetodavne usluge) sa SHTIB-om (Udruženje poljoprivrednih ulaznih dilera i trgovca) 2019. SHTIB je organizovao obuku za 25 agronoma iz dva regiona (Prizren i Peć), koji su prošli trodnevnu obuku o dobroj poljoprivrednoj praksi u povrtarskom sektoru, gajenju, zaštiti i sigurnoj upotrebi pesticida. Na kraju obuke 18 obučanih agronoma dobili su kompletne opreme¹⁰ koja je potrebna za terenske aktivnosti i podršku poljoprivrednicima na dnevnoj bazi. PPSE će nadgledati i izveštavati detaljnije o ovoj aktivnosti u godišnjem pregledu.

Tim je istražio mogućnost da dalje nastavi sa podrškom Global G.A.P. certification. To je učinjeno u razgovorima sa udruženjima "Mjedra e Kosoves", IADK i KFC. Što se tiče sertifikata o šumskim plodovima Global G.A.P.-a, "Mjedra e Kosoves" nije pokazivao interes za ponudu ove usluge, pa su zainteresovane farme morale uslugu da kupuju pojedinačno. Dok je razmotrena i intervencija na certificiranju poljoprivrednika / proizvođača povrća koji KFC mogu opskrbiti certificiranim povrćem, gdje je IADK identificiran kao potencijalni koordinator. Ova aktivnost će se pratiti radi potencijalnog uključivanja tokom drugog semestra ili 2019 godine.

Da bi se odgovorilo na sve veću potražnju privatnog sektora za specijalizovanim profesijama, PPSE su podržala **dva neformalna programa obuke** (gradski i planinski vodiči). PPSE se udružio s dva turoperatora kako bi zadovoljio svoju sve veću potražnju za vodičima. Jedan dogovor je bio sa kompanijom Breath in Travel za **obuku vodiča koji govore francuski jezik**, a drugi sa Balkan Natural Adventure za obuku planinskih vodiča na zapadnom Kosovu. Ovo poslednje je u toku. Sa Ride Albania je realizovana još jedna obuka za turistička mala i srednja preduzeća za razvoj planinskih biciklističkih tura. Ukupno je 6 dodatnih MSP koristilo nove usluge.

Kao rezultat naših obuka, osnovano je posebno udruženje Kosovskih geudesa, bez naše pomoći ili učešća, koje promoviše Kosovo putem društvenih medija, uspešno su uspostavili veze sa drugim akterima iz privatnog sektora i angažovali se sa kreatorima politike da se zalažu za pitanja turizma.

¹⁰ Sonde za uzorkovanje tla, pH metar, EC metar, higrometar, sočivo - lupa, termometar.

Rezultat 2.2: MSP su poboljšala pristup prodajnim kanalima

Rezultat 2.2: MSP imaju poboljšani pristup prodajnim kanalima	Izlazni Indikator	Osnovna linija 2017	2019 (C=Cilj, D=Dostignuto)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	2.2.1 Broj MSP koji koriste novi i poboljšani kanal prodaje			C=75 MSP D= 14 MSP	19%	300

U okviru rezultata 2.2, **projekat je nastavio da olakšava pristup novim kanalima prodaje za MSP** uglavnom na međunarodnim tržištima. Fokus u 2019 godini bio je uglavnom na trgovinskim vezama za tržište Švajcarske. U 2019 godini, PPSE je omogućio trgovinske veze sa dodatnim MSP-ima i podsektorima izvan MAPS-a (pića i prerađenog voća i povrća). Ekipa je nastavila da prati uticaj podržanih aktivnosti u 2018 godini, gde je izložba na sajmu Biofach bila posebno uspešna, generišući ugovore i izoza za više od milion evra u 2018 godini i preko 1.6 miliona evra u 2019 godini. Takođe, zbog uspeha ove aktivnosti, KIESA je odlučila da ovaj sajam uvrsti u svoj redovni portfelj. PPSE očekuje značajan uticaj aktivnosti na izvoz tokom 2019 godine. Četiri mala i srednja preduzeća će implementirati potpisane ugovore za izvoz na tržište Švajcarske. Već potpisana (očekivana) vrednost izvoza je oko 0,5 miliona evra godišnje.

1. Kroz intervenciju **“Podrška trgovinskim vezama”** projekat nastavlja da radi sa Triple E, s ciljem uspostavljanja dugoročnih izvoznih partnerstava u različitim podsektorima, posebno ciljajući proizvode visokog kvaliteta, kao što su organski i premium proizvodi. Tokom 2019 godine aktivnosti u okviru ove intervencije uključivale su prateće posete odabranih švajcarskih potencijalnih kupaca kosovskim malim i srednjim preduzećima sa potencijalom poslovne saradnje i identifikovanje novih domaćih malih i srednjih preduzeća koja su spremna za izvoz. Kao direktan rezultat aktivnosti u okviru ove intervencije, do sada je Biopartner potpisao ugovor sa Eurofruti-om, a Erboristi-Lendi je pristao da sarađuje sa Peppermint international. U oba slučaja mala i srednja preduzeća su dobila BioSuisse sertifikat (koji takođe podržava PPSE) kao preduslov za izvoz. Daljnji su pregovori između švajcarskih uvoznika i dva mala i srednja preduzeća, od prerađivača voća i povrća na Kosovu, koji bi se trebali zaključiti tokom 2019 godine.

Da bi promovisao kosovske proizvođače i proizvode na domaćem tržištu, PPSE je olakšao aktivnosti kao što su: TV emisija “Toka Jonë”, “Festival gastronomije u Prištini” i “Albanska ekspedicija o hrani”. Poslednje dve aktivnosti su planirane za mesec juli. “Festival gastronomije u Prištini” organizuje Chester Production, u cilju promocije lokalnih proizvoda i sastojaka kroz dvodnevnu manifestaciju. Fondacija poznatih albanskih kuvara (fondacija RRNO) pokrenula je trogodišnje istraživanje albanskih originalnih prehrambenih sastojaka i recepata, u svrhu promocije i “ponovnog pronalaska” albanske gastronomije. PPSE je odlučila da podrži RRNO fondaciju za kosovski deo ekspedicije i dva dnevna treninga za odabranu grupu kuvara. Daljnji detalji će biti razrađeni u godišnjem izveštaju

U okviru ovog rezultata, sektor turizma podržao je promotivne aktivnosti oko tržišnih segmenata. **Dva sajma**, EMMIT Istanbul i Međunarodni sajam u Tirani ; jedno **putovanje upoznavanja** sa TURSAB (Udruženje turskih turističkih agencija); jedno putovanje upoznavanja slavne osobe sa turskim turoperatorom Tatilbudur i promotivna aktivnost sa međunarodnim blogerom. Nekoliko podržanih ak-

tivnosti odnosi se na promociju Kosova na turskom tržištu, gde ekipa vidi veliki potencijal s obzirom da turski turisti predstavljaju najveći udeo turista u zemljama koje okružuju Kosovo. Pored toga, ekipa radi na promociji Kosova na nemačkim tržištima.

U turističkom sektoru 12 malih i srednjih preduzeća, direktno je koristilo nove i poboljšane kanale prodaje. Kao direktan rezultat podrške PPSE, predstavljena su tri nova kanala prodaje - brdske biciklističke ture za tržište Švajcarske, kulturne ture za tržište francuskog govornog područja, Kosovska turneja za tursko tržište koja je predstavljena u inostranstvu. Promocija na međunarodnim sajmovima turizma i digitalna promocija i dalje daju većinu rezultata PPSE turizma, gde je preko 40 malih i srednjih preduzeća izvestilo o znatnom povećanju od 655 međunarodnih turista i povećanom prometu od 113.500 evra kao direktni rezultat intervencija.

- U okviru **međunarodne promotivne intervencije**, PPSE je omogućio učešće 12 kosovskih turističkih operatera, vlasnika proizvoda i hotela da predstave svoju turističku ponudu na međunarodnom sajmu u Tirani. Kao direktan rezultat, preduzeća koja su učestvovala na ovom sajmu već su prijavila nove dolazne turiste. PPSE je angažovao kofacilitatora TripleE kompaniju, koja će istraživati **nemačka govorna tržišta** (Švajcarska, Austrija i Nemačka), sa ciljem uspostavljanja poslovnih veza između Kosova i međunarodnih turoperatora sa izvornih tržišta, kako bi promovisali ponudu Kosova i povećali broj turista sa ovih tržišta. Organizovana je info turneja za švajcarskog koordinatorka i uspostavljeni su početni kontakti sa dva švajcarska turoperatora, koji nameravaju da posete Kosovo u septembru 2019 godine. Ekipa je je takođe podržala Ride Al-bania (švajcarski turistički operater koji posluje u regionu) za razvoj i promociju planinskih biciklističkih tura na Kosovu švajcarskim turistima, što je već dovelo do novih turista koji posećuju Kosovo. Daljnja podrška pružena je medijima TRECUM, gde je PPSE podržao tur operatore Breath in Travel kako bi promovisao svoju ponudu na Kosovu u zemljama francuskog govornog područja. To je već rezultiralo novim turistima koji su posetili Kosovo sa ovog kanala, a kompanija je primila rezervacije za septembar 2019 godine i potpisala ugovor sa međunarodnim turističkim operatorom.
- U **pogledu turskog tržišta**, PPSE je podržao nekoliko aktivnosti s ciljem povećanja broja turskih turista koji posećuju Kosovo. Sledeće aktivnosti su realizovane uz podršku saradnika:
 - Učešće sedam kosovskih kompanija na sajmu EMMIT u Istanbulu u januaru 2019 godine, što je rezultiralo novim poslovnim vezama i novim turistima koji posećuju Kosovo.
 - Sporazum o partnerstvu sa Tatilbudurom, koji je rezultirao promocijom kosovske ponude na 7 aerodroma u Turskoj, 16 tržnih centara i dva najveća supermarketa u Turskoj. Prema sporazumu, partner je organizovao i turneju slavni i konferenciju za štampu na Kosovu, sa slavnom Suzan Kardes koja je bila odgovorna za promociju kosovske turističke destinacije na svojim kanalima za društvene medije. Kao rezultat ovog putovanja, Kosovo je predstavljeno u jednoj od najvećih novina u Turskoj, Huri-jetu (njegov deo za nedeljna putovanja), a Tatilbudur je napravio promotivni video za kosovsku ponudu.
 - TURSAB-ov put upoznavanja tokm kojeg je 5 turskih operatera posetilo Kosovo i prošetalo planinarskim vrhovima Balkana, sa ciljem da promoviše turistički turizam na Kosovu. Prvi pokazatelji uticaja ove aktivnosti uključuju:
 - Poseta Kosovski vanjskih turoperatora na TURSAB-u kako bi predstavili svoje ponude krajem septembra 2019 godine

- Info obilazak turoperatora iz Jolly tura kako bi se istražila mogućnost produženja boravka u Prištini sa tranzita na najmanje jednu noć.

Rezultat 2.3: Zainteresovane strane su poboljšale sektorsku organizaciju i umrežavanje

Rezultat 2.3: Zainteresovane strane su poboljšale sektorsku organizaciju i umrežavanje	Izlazni Indikator	Osnovna linija 2017	2019 (C=Cilj, D=Dostignuto)	Porast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	2.3 Broj zajedničkih inicijativa za unapređenje umrežavanja i sektorske organizacije oko odabranih tema: upravljanje otpadom, tržišni segmenti, promocija, koordinacija i deljenje znanja	0	C=3 D=1	33%	10	40%

U 2019 godini, PPSE je izvršio procenu koja ima za **cilj da podrži organizaciju sektora u temama vezanim za sheme subvencija i uticaj u poljoprivredi i prehrambenoj industriji**. Ova tema se pojavila kroz konsultacije sa sektorskim udruženjima i smatra se veoma važnom s obzirom na razliku i efikasnost modela subvencija koji se primenjuje na Kosovu u odnosu na zemlje regiona. Nadalje, PPSE je podržao pitanja koordinacije sektora kroz intervencije i aktivnosti u okviru drugih rezultata.

- PPSE je podržao istraživačku Procenu **“Šeme poljoprivredne podrške na Kosovu”**. Mnogi učesnici na tržištu smatraju da postojeći modeli subvencija na Kosovu se smatraju pod-optimalnim. Kao deo istraživanja, organizovana je radionica sa sektorskim udruženjima i javnim službenicima, kako bi se potvrdili nalazi sekundarnih i primarnih istraživanja. Završni izveštaj je pripremljen i podeljen svim relevantnim zainteresovanim stranama, gde su razrađene preporuke za posebne promene u cilju poboljšanja shema subvencija i grantova, praćenja i strateškog procesa.

Podržane koordinacione aktivnosti iz drugih rezultata realizovane su sa sektorskim udruženjima Organika i SHTIB. PPSE je podržao Organiku u jačanju pružanja usluga sertifikacije svojim članovima kroz izgradnju kapaciteta (vezano za organsko certificiranje) svog osoblja. Štaviše, implementacija sertifikacione intervencije sa ovim udruženjem pokazala je znake uspeha za održivost i rast udruženja. PPSE je podržao SHTIB da izvrši osnovnu procenu u vezi sa poljoprivrednim proizvodima na Kosovu i da organizuje dva okrugla stola sa zainteresovanim stranama (trgovci ulazima, MPŠRR, FVA) o temama kao što su registracija proizvoda, kontrola, uvoz, itd. Štaviše, SHTIB je organizovao posetu razmene Albaniji za 12 članova odbora sa svrhom razmene znanja i učenja.

U sektoru turizma, PPSE je omogućio **aktivnosti koordinacije sektora** u okviru ovog rezultata sa ciljem da doprinese poboljšanju koordinacije između javnog i privatnog sektora i saradnje između aktera iz privatnog sektora u opštinama Priština i Prizren. Kao rezultat podrške PPSE-a, opština Prizren je u julu 2019 godine odobrila Strategiju turizma za grad Prizren.

Kroz potpisani MoU sa **opštinom Priština**, opština je pokrenula proces usvajanja održivog modela funkcionisanja turističke info tačke. Opština je preduzela početne korake za otvaranje konkursa za posao službenika za turizam; širenja turističkih info tačaka po gradu i digitalizaciju info tačke kreiranjem branda Prištine i razvojem web stranice. Kao preliminarne aktivnosti, **opština Prizren** je preslikala model opštine Priština za izradu i usvajanje (u skupštini opštine) statuta muzeja Prizren i Uredbe o prihodima iz sopstvenih izvora za kulturne atrakcije, kao dva osnovna dokumenta koja pružaju model postojećih i novih osnovanih muzeja pod opštinom Prizren za bolje funkcionisanje i ponovnu upotrebu. Pored toga, Skupština opštine odobrila je Turističku strategiju Prizrena, koja je izrađena uz podršku PPSE.

Što se tiče **smanjenja / zabrane upotrebe plastičnih kesa**, PPSE je podelio preliminarne nalaze procene sa MOPP. Nalazi predstavljaju tri glavne pogodnosti za kretanje napred: porez na plastične vrećice, zamena ne-biorazgradivih vreća, zabrana plastičnih kesa. Kao nastavak, MOPP je organizovala okrugli sto sa različitim javnim i privatnim akterima kako bi se razgovaralo o najboljim modalitetima za uvođenje odgovarajućeg modela zabrane plastičnih kesa. Odluka o promeni politike koja se odnosi na upotrebu plastičnih vreća očekuje se u bliskoj budućnosti.

3.4.1. Fond Mogućnosti

U 2019 godini Fond Mogućnosti se nastavio koristiti kao dodatni instrument za sektore. Kako su svi ugovori o zajedničkom ulaganju za 2018 godinu bili u sektoru FNI, u prvoj polovini 2019 godine prioritet je dat intervencijama FM-a za sektor turizma, sa fokusom na razvoj turističkih proizvoda. Tim je uložio velike napore u promovisanje razvoja turističkih proizvoda kroz približavanje preduzećima i opštinama Prištine i Prizrena. Poziv za podnošenje predloga za razvoj turističkih proizvoda u Prištini i okolini raspisan je početkom 2019 godine. Od ukupno šest prijava, četiri od njih su pozvane da predstavljaju svoje projektne ideje. Međutim, smatra se da je samo jedan od podnositelja zahteva imao više potencijala za razvoj održivog poslovnog modela.

Do ovog izvještajnog perioda, 4 aplikanta imala su priliku da razviju idejnu concept notu i jedan ugovor o zajedničkom ulaganju potpisan je prema planiranom budžetu za 2019 godinu. Na tabeli ispod prikazani su detalji za ugovor o su-investiranju za 2019 godinu. Pošto su intervencije FM-a integrisane u sektore, svi rezultati vezani za FM se izveštavaju pod sektorima i odgovarajućim rezultatima projekata.

#	Biznis	Mesto	Naslov projekta	PPSE investicija	Investicija od strane kompanije	Ukupne investicije
1	VIER PFOTEN Kosova	Priština	Područje prirodne staze i zabavni park	€ 35,000	€35,000	€70,000
Ukupna investicija				€35,000	€ 35,000	€ 70,000
Postotak				50%	50%	100%

Cilj ovog sporazuma o zajedničkom ulaganju je uspostavljanje područja Prirodne staze (*maksimalne dužine 400 metara i širine 4 metra*) i zabavnog parka u utočištu za medvede u Prištini za više sezonske rekreacije. Sporazum je potpisan sa VIER PFOTEN Kosova koja se nalazi u opštini Priština. Ovo će poboljšati trenutnu turističku ponudu razvijanjem novih proizvoda (prvi ove vrste u zemlji) koji nude proizvode i aktivnosti za zabavu i rekreaciju, što će doprineti povećanom broju posetilaca / turista,

što će zauzvrat stvoriti nova radna mesta i dodatni prihod . Pored toga, projekat će doprineti podizanju svesti i obrazovanju o zaštiti životne sredine, čineći ga društveno i ekonomski održivim.

U toku su još četiri kompletne aplikacije: Zipline (2 paralelne linije) od strane kompanije Proton Cable u Prizrenu; Proizvodi za rekreaciju i zabavu u Shtupek-u od strane kompanije Camping LLC; i nadogradnja mašina za obradu za uvođenje novih proizvoda (peciva i šipki proizvedenih od sušenog voća) kompanije Kodra e Diellit iz Gnjilana.

Konačno, ekipa je pažljivo pratila sporazume o sufinansiranju potpisane u 2018 godini:

- **Produktet Natyrale të Kosovës (PNK)** kompanija uspešno je završila implementaciju projekta do sredine decembra prošle godine.
- **Kompanija AGROBORA** uspešno je završila projekat uz veliku podršku angažovanog konsultanta. Sprovedenje projekta je sporije nego što se očekivalo zbog ograničenog znanja za izgradnju i opremanje modernog specijalizovanog vrtića. Ceremonija inauguracije organizovana je 21 juna 2019 godine.
- Treća kompanija **Peppermint International** skoro je završila aktivnosti na projektu. Prvi rezultati ove investicije očekuju se do kraja sezone

3.4.2. Fond socijalnog uključivanja

Ukupni budžet FSU-a za 2019 godinu je 68.000 €, dok je tokom izveštajnog perioda namenjeni i potrošeni budžet 43.500 €. U prvoj polovini godine potpisana su tri sporazuma sa manjinskim partnerima, od kojih su dva preduzeća, a jedna NVO. Prvi ugovor je sa PTU Lazareks - kompanijom za proizvodnju peleta, potpisan u decembru 2018 godine i realizovan je u izveštajnom periodu. U okviru ovog partnerstva, partner je uložio u novi pogon, dok je PPSE finansirao kupovinu nove sušare za bio pelet. Očekuje se da će ovo partnerstvo stvoriti 3 dodatne FTE i povećati prihod za preko 50 korisnika. Drugi sporazum je sa NVO partnerom (NRAEVOK), a uključuje identifikaciju i obuku preduzeća iz Romske, Egipćanske i Aškalijske zajednice u pet regiona, od kojih će tri preduzeća biti izabrana za dalju podršku kroz male donacije SIF-a (do 3.000 EUR). Treći sporazum je sa kompanijom TP N&N Komerc, kompanijom koja proizvodi medene kolačiće "Pasha". Ovo partnerstvo ima za cilj da poveća proizvodnju i udeo na tržištu ulaganjem u novu proizvodnu liniju za tri nova proizvoda koja će se predstaviti na kosovskom tržištu. Ovo će stvoriti 6 dodatnih radnih mesta (od kojih 5 za žene) u pogonu i utrostručiti sadašnji obim proizvodnje. PPSE će dalje podržati kompaniju sa marketinškim uslugama.

#	Partner	Mesto	Naslov projekta	PPSE investicija	Investicija kompanije	Ukupna investicija
1	PTU Lazareks	Novo Brdo	Omogućavanje procesa proizvodnje bio peleta	€ 14,500	€41,000	€ 55,500
2	TP N&N Komerc	Dobrotin	Predstavljanje nove proizvodne linije i novih proizvoda	€13,000	€ 13,500	€26,500
3	NVO NRAE-WOK	Priština	Mapiranje preduzeća Roma, Aškalijska i Egipćana	€ 7,000	/	€ 7,000
3.1.	NVO NRAE-WOK - SIF 3 small grants	Kosovo	Odabrana preduzeća Roma, Aškalijska i Egipćana	€ 9,000	/	€ 9,000
Ukupna investicija				€43,500	€ 54,500	€ 98,000
Procenat				44%	56%	100%

4. Transversalne teme

4.1. Socijalna uključenost

FNI

U okviru FNI sektora i u okviru Interventne poljoprivredne intervencije, PPSE je sklopio partnerstvo sa Nektarom, turskim manjinskim preduzećem u okviru jačanja intervencije poljoprivrednog sistema ugovora. Nektar je kompanija za preradu, fokusirana na kisele krastavce, sa ugovorenim poljoprivrednicima iz turske zajednice. Ekipe istražuje mogućnosti saradnje sa drugim potencijalnim partnerom, proizvođačem sokova, iz Štrpca u potrazi za proizvodnjom i uvođenjem nove proizvodne linije i proizvoda.

Ekipe je saradivala sa Peppermint International i Scardus d.o.o. na promociji novih tržišnih veza za izvoz na tržište Švajcarske (intervencija trgovinskih veza). Obe kompanije su pokazale veliki potencijal u zaključivanju izvoznih ugovora sa švajcarskim partnerima, pa je PPSE podržao kompanije i sa certifikatom BioSuisse - što je bio preduslov švajcarskih kolega. Peppermint International već je potpisao ugovor sa poznatom švajcarskom kompanijom (Erboristi-Lendi) o izvozu esencijalnog ulja i proizvoda od divljeg origana.

Projekat trenutno planira intervenciju za poljoprivrednike iz romske, aškalijske i egipatske zajednice, u proizvodnji LAB-a i povezivanju sa prerađivačkim kompanijama i sabirnim centrima. Lista zainteresovanih poljoprivrednika, koji poseduju dovoljno zemlje i iskustva u poljoprivrednoj proizvodnji, već je sastavljena. Aktivnosti na povezivanju ovih poljoprivrednika sa LAB centrima za prikupljanje i započinjanje primene ugovornog uzgoja planirane su za avgust 2019 godine.

Turizam

U izveštajnom periodu ekipa istražuje mogućnosti za uključivanje uglavnom oko intervencije razvoja proizvoda. Partnerstvo u Gračanici priprema se za razvoj srednjovekovnog tematskog parka.

4.2. Rod

Uključivanje žena u intervencije FNI-a

U sektoru FNI, pored pripisanog zapošljavanja žena, koje se procenjuje na oko 40%, sledeće aktivnosti su usmerene na integrisanje:

- Partnerstva sa 2 MSP u vlasništvu žene (NP Kastrioti i ADE Group) u vezi sa razvojem proizvoda i interventnim poljoprivrednim intervencijama.
- U okviru intervencije programa organskog certificiranja, od 31 MSP koja su deo programa, 2 su u ženskom vlasništvu (99 Lule i BioFruti).

Pored stalnih napora tima da osigura rodnu integraciju u intervencije i aktivnosti, za ovu godinu se dalje istražuju specifične ciljne intervencije za žene. U okviru intervencije za razvoj proizvoda kroz CEED, za prehrambenu tehnologiju, planira se obuka za tradicionalne proizvođače slatkih proizvoda za potencijalnu primenu.

Uključenost žena u turističke intervencije

Od izveštajnog perioda, u turističkom sektoru angažovanje žena je osigurano intervencijom u specijalizirana turistička zanimanja. Obučeno je 12 gradskih vodiča koji govore francuski jezik, od kojih su 6 žene. Trening planinskih vodiča i biciklističke obuke za Prištinu Peć i Prizren su u procesu razvoja, sa ciljem da se obuhvati najmanje 50% žena učesnica. Pored toga, u procesu dizajniranja kreće se kratkotrajno osposobljavanje za konobarice. Pored toga, turistički tim je sproveo sledeće aktivnosti:

- Putem Fonda za mogućnosti, među potencijalnim preduzećima koja će se finansirati iz projekta razvoja turističkih proizvoda, jedna je ženska kompanija, naime Eko Alpina, koja planira razvoj rekreativnih i zabavnih proizvoda uz reku u Štupeć.

Štaviše, kroz **SIF intervenciju** koju sprovodi Mreža romskih, aškalijskih i egipatskih organizacija Kosova (NRAEVOK), četiri info sesije su organizovane u četiri ciljana regiona (Peć, Đakovica, Prizren i Priština) gde je učestvovalo 57 žena iz Romske, Aškalijske i Egipćanske zajednice. Nakon informativnih sesija usledila je osmodnevna obuka za poslovne veštine na kojoj su 43 žene nagrađene sertifikatima. Konačni izbor za tri mala granta SIF-a (do 3.000 €) uslediće na osnovu predstavljenih studija slučaja i održivosti poslovnog modela.

5. Konsultacije

U izveštajnom periodu izvršeno je ukupno 20 planiranih kratkoročnih konsultativnih dana (međunarodni dani konsultacije). Nacionalni / međunarodni pružaoci usluga takođe su bili angažovani u okviru rezultata IV dela.

Pošto se njihovo angažovanje uglavnom zasniva na rezultatima, a ne po konsultantskim danima, ove aktivnosti se objašnjavaju u svakoj oblasti proizvodnje i intervencije.

Međunarodni konsultanti bili su angažovani da savetuju odabrane opštine o turističkim proizvodima, da pruže ekspertizu u specijalizovanoj proizvodnji sadnica i da podrže kosovske kompanije u stvaranju poslovnih veza sa švajcarskim tržištem.

Nacionalni konsultanti bili su angažovani za sledeće aktivnosti: podrška međunarodnoj promociji turističkog sektora i procena programa podrške poljoprivredi na Kosovu.

Potpuni spisak konsultacija sa informacijama vezanim za ciljeve angažovanja možete naći u Aneksu III.

7.2.2. Monitoring i merenje rezultata

Nakon odluke da se planira potpuna revizija DCED-a, naporima MRM tima uglavnom su bili u pripremi. Ovaj zadatak zahteva ažuriranje svih dokumenata MRM-a od početka faze II. Tim je odlučio da izvrši reviziju devet intervencija iz dva sektora (pet za FNI i četiri za turizam). Opsežna dokumentacija za svaku intervenciju uključuje konceptne beleške, lance rezultata, planove praćenja, planove intervencija i procene uticaja.

Da bi izmerio i potvrdio rezultate za 2019 godinu, PPSE planira da započne ocenu uticaja u oktobru i novembru za sve intervencije, kako bi se ispoštovao završetak ciklusa more-sin / u turizmu i u FNI sektorima. Za to vreme PPSE će pratiti aktivnosti i intervencije koje su takođe započele 2018. godine, kako bi se nadgledala održivost i eventualni rast intervencija.

Slično kao u 2018 godini, PPSE provodi istraživanje o ponudama za turizam koja je uzorkovana da obuhvati sva preduzeća koja se bave turizmom na celom Kosovu. Istraživanje nam omogućava da razumemo uticaj na prihod i zaposlenost u turističkom sektoru širom Kosova i pratimo godišnje promene. Nalazi ankete takođe se koriste za određivanje posrednika u zapošljavanju (koji se koristi u fazi I), zasnovan na turističkoj potrošnji, za procenjivanje atributivnog uticaja na zaposlenost. Druga planirana studija za 2019 godinu bila je procena uticaja sadnica proizvedenih u profesionalnim rasadnicima. Međutim, nakon konsultacija sa stručnjacima na terenu, tim se odlučio osloniti na postojeće nalaze u literaturi kako bi utvrdio i tvrdio uticaj sadnica proizvedenih u profesionalnim rasadnicima na sadnice proizvedene od poljoprivrednika sa tradicionalnim tehnologijama, za povrće i proizvodnju MAP-a.

7.3 Komunikacije

“Komunikacije za razvoj”, tj. komunikacija radi informacija i uticaja, bila je ključna reč za izveštajni period. Osnovna poruka svih komunikacija naglasila je doprinos švajcarske vlade razvoju privatnog sektora i otvaranju novih radnih mesta na Kosovu. Transformaciona pripovedanja koja predstavljaju rezultate postignute kroz priče o “likovima agencija” kao glavnim alatom kojim se nastojalo preneti poruku promene kroz ljudska iskustva, pružajući kontekst uz održavanje komunikacije ravno do tačke i probavljivosti.

TV emisije: PPSE je sarađivao sa dve lokalne proizvodne kompanije radi proizvodnje jedne TV emisije o lokalnim proizvođačima iz poljoprivrede i prehrambenog sektora, a jednu o turističkim proizvodima koji su razvijeni na Kosovu. Nedeljna emisija “Toka Jonë” emituje se preko Klan Kosova. Cilj je prikazati raznoliku poljoprivredu, proizvodnju i obradu sadnica i LAB-a, preradu hrane, tržišne veze, izvoz lokalnih proizvoda i stručnost iz privatnog sektora. Sve u svemu, predstavljeni slučajevi pokazuju model promene i potencijal za rast i podršku švajcarske vlade. Na dan izveštavanja emitovano je ukupno 15 epizoda.

Pet epizoda “TAG Kosova” koje su se fokusirale na turističke proizvode, šta treba raditi i videti na Kosovu, i domaći turistički potencijal emitovan je putem KTV-a. Obe emisije ciljaju uglavnom lokalnu

publiku. PPSE i Ministarstvo trgovine i industrije udružili su se sa Ashley Colburn Productions, SAD, kako bi sponzorirali kosovsku emisiju od 13 epizoda nazvanog “Kroz njene oči”, promovirajući Kosovo kao turističku destinaciju. Produkcijски tim bio je na Kosovu u aprilu da bi snimio snimanje, a očekuje se da emisija počne sa emitovanjem u septembru ove godine.

Događaji: PPSE je organizovao otvaranje proizvođača sadnica Agrobora, koji je dobio vrlo dobru medijsku pokrivenost, posebno kroz namenske TV programe. Događaj su zvanično predstavili predstavnici SDC-a. PPSE je pružao savete i podršku partnerima u njihovim događajima, posebno u pogledu vidljivosti i odnosa sa medijima. Albanska izložba gastronomije koju podržava SDC bila je istaknuta na lokalnim TV stanicama i promovisana putem interneta preko RRNO fondacije i PPSE kanala.

Društveni mediji i onlajn: U izvještajnom periodu PPSE je otvorio Instagram nalog da bi ga koristio kao dodatni kanal za pristupanje drugoj publici. Web stranica projekta i stranica PPSE na websajtu Swisscontact širom sveta ažuriraju se redovno.

PPSE Facebook i dalje predstavlja osnovni kanal za komunikaciju preko interneta. Ukupan organski doseg (broj jedinstvenih korisnika, fanova ili ne-fanova koji su videli objave na stranicama) u izvještajnom periodu bio je 208.386. Naše postove na stranicama delile su službene Facebook stranice Ambasade Švajcarske; Swisscontact širom sveta; SDC grupa za implementaciju, kao i partnerske ili pojedinačne stranice.

PPSE redovno objavljuje na Twitter-u nalogu za projekat, medium.com, nalogu i LinkedIn računima članova tima i Swisscontact-a širom sveta radi daljeg širenja vesti o projektu.

Publikacije i video snimci: PPSE je objavio sledeće: dve brošure u kojima se promoviraju lokalni turistički vodiči obučeni kroz PPSE, i prvi polugodišnji bilten. PPSE je snimio dva video zapisa, po jedan za svaki sektor: [FNI](#) i [tourism](#).

Medijsko izveštavanje: U izvještajnom periodu, PPSE i naše korisničke aktivnosti istaknute su u lokalnim i međunarodnim medijima: onlajn novinske agencije; radio, TV. Pogledajte Aneks V za spisak medija i pojavljivanja PPSa, Swisscontact-a i SDC-a.

Usklađenost i vidljivost: Svi PPSE komunikacioni materijali slede smernice za brendiranje i komunikaciju SDC-a. Sve je objavljeno na engleskom, albanskom i srpskom jeziku.

8. Naučene lekcije

- U sektoru turizma očekuje se da će veće investicije u turističke proizvode izvršiti opštine. To je već naznačeno sa opštinama koje pokazuju više interesovanja, posvećenosti i izdvajanja više budžeta za razvoj turističkih proizvoda. PPSE je podržao opštine Prizren, Priština, Peć i Gnjilane sa međunarodnom tehničkom ekspertizom u razvoju specifičnih turističkih proizvoda, gde se očekuju najmanje dva veća turistička proizvoda do kraja godine. Istovremeno, tim je podržao inicijativu turističkih proizvoda privatnog sektora, uglavnom nižih nivoa ulaganja. Ipak, celokupni proces razvoja turističkih proizvoda je prilično spor i složen, gde su mnogi igrači uključeni i dobijanju dozvola, gde tela vlasti nisu uvijek jasna u svojim namerama. Na primer, očekivalo se da će inicijativa za paraglajding u Prizrenu biti razvijena u roku od mesec dana, ali je trajala oko godinu dana. To kasnije utiče i na vreme uticaja i na rezultate.
- Za intervencije za međunarodnu promociju i promociju tržišta Turske, PPSE je angažovao međunarodne moderatore na osnovu izvornih tržišta. Ovo je prilično pozitivno, pružajući informacije o tržištu iz ciljanih tržišnih segmenata i mogućnosti da se dopre do strateških potencijalnih partnera za promociju Kosova.

- Posmatranja na terenu pokazuju da su se MSP i farme na Kosovu počele suočavati sa poteškoćama u privlačenju radnika na sadašnjim nivoima plata. Ovo je pre svega posledica velike migracije radne snage sa Kosova u poslednjoj godini. Da bi odgovorili na ovaj fenomen, MSP i farme se više kreću ka mehanizaciji. Ovaj trend takođe može imati implikacije na ciljeve zapošljavanja u PPSE-u koji se primarno generišu u sektoru FNI - sektoru visokog intenziteta rada.
- U FNI sektoru, strategija PPSE-a se postepeno oblikovala u pravcu pružanja podrške većim kompanijama sa više usluga poput olakšavanja izvoza i prehrambene tehnologije, dok manje kompanije sa unapređenjem tehnologije postaju konkurentnije.